

”Göteborgskravallerna” 2001 och polisens machoattityd

MARIANNE LILIEQUIST är professor i etnologi vid Umeå universitet och ansvarig för verksamhetsområdet Forskning och forskarutbildning vid Institutionen för kultur och medier. Hon är också verksam som koordinator inom humanistiska fakultetens forskningsprogram Genus och offentlighet i förändring. För närvarande är hon verksam i ett projekt om sjuttioårsvännern ur ett genusperspektiv.

Det är som ständigt det där att man ska *omringa* alla ställen där folk har samlats, så att man inte ska kunna ta sig därifrån. Det är nåt hopplöst dumt också i nolltoleransgrejen. Den där festen som ordnades var olaglig för att den inte hade något tillstånd, men att man inte kan släppa det då utan man måste gå in och *slå dom* med vapen, *trycka in dom* på ett så brutalt sätt. Man kan bara släppa dom, jag tror inte det skulle komma någon skada av det! (Daniel 21 år)

Bara för att han var punkare hade han blivit nerslagen av polisen... Inne på kravallerna hade mina kompisar sett en tjej som skulle ge sig därifrån och då så hade polisen kommit och slagit henne. Och då hade de frågat polisen: ”Va fan håller ni på med?” Och då hade polisen kallat min tjejkompis ”*Jävla hora!*” och så slog de till den här punkarkillen. (Maria 17 år)

dessa citat är hämtade från djupintervjuer som jag gjorde med aktivister strax efter händelserna i samband med EU-toppmötet i Göteborg 14–17 juni 2001. Det framträdande temat i berättelserna – likväl som i de följande samtalen som jag har haft med aktivister som deltog vid aktionerna – handlar om något som informanterna ofta beskriver som ett machobeteende hos polisen. Med macho åsyftas i detta fall aggressivitet, militarism, våldsideologi, kvinnoförakt och homofobi. Machoattityden hos polisen utgör ett bärande tema även i de erfarenhetsberättelser som inhämtats på annat håll, som t.ex. intervjumaterialet insamlat av Västerbottens museum, de många vittnesmålen insamlade av Erik Wijk (Wijk 2001, 2002, 2003) samt berättelserna ingående i antologin *Vad hände med Sverige i Göteborg?* (red. Löfgren, Vatankhah, 2002).

Mina informanters talspråksanvändning av ordet macho ansluter sig till Sanimir Resics (1999) definition av

det nutida, populärkulturellt inspirerade manlighetsideal som förhärskar våldet. Hollywoodmyten kring filmhjältar som Sylvester Stallone, Bruce Willis, Arnold Schwarzenegger m.fl. inom våldsactiongenren uppvisar krigarens machoideal som nyckelsymbol för maskuliniteten, där aggressivitet, fysiskt mod och destruktiva vapen utgör viktiga attribut. Detta manlighetsideal har sin grogrund i homosociala, militärt organiserade strukturer och består i ett dyrkande av manligheten, en aggressiv heterosexism och en utbredd homofobi.

Aktivisterna menar att polisens machoattityd visade sig i valet av handlingsstrategi som – trots talet om den svenska dialogmodellen – mer kom att likna en konfrontationsmodell. Machoinställningen utvisade sig också i uppträdande och språk, anser man. Polisen använde sig av sexuella trakasserier och sexistiska, rasistiska tillmälen som metod för att skrämja och förnedra aktivisterna. Detta innebär inte att informanterna drar alla poliser över en kam, men man anser att de poliser som ville föra en dialog med aktivisterna blev överkörda och hamnade i skuggan av de mer militanta poliserna som "vrålade och skrek och var som helt galna".

Vid flera tillfällen hindrades polisen av icke-våldsaktivister att gå in i demonstrationståg för att gripa aktivister tillhörande det svarta blocket. Man bildade armkrokskedja och skanderade "icke-våld". Polisen försökte då med batongslag bryta upp kedjan, hundarna bussades på demonstranterna, man försökte rida in i tåget osv, åtgärder som bemöttes med stenkastning från anarkisterna. Polisens frustration när de upplevde konfrontationsstrategins totala misslyckande, medförde att vissa poliser – inte alla – bröt ut i

urskilningslös aggression och slog med batonger rakt i ansiktet på folk, anföll sittande personer med sparkar och batongslag, kastade stenar på aktivister och mishandlade personer som försökte ta sig ifrån stökiga platser. Även polisens skott mot Hannes Westberg kan förklaras i termer av frustration snarare än reell hotbild. De första tre skotten blev avlossade i trängt läge, men det fjärde som träffade Hannes i magen blev förmodligen avlossat som en följd av att man under en längre tid under kvällen känt sig irriterad på honom (Svensson 2002).

Christina Hagner, redaktör för *Rädda barnens* tidning *Barn*, skriver i Löfgren/Vatankhahs antologi: "Det är lätt att förstå poliser som av rädsla för sina liv i de mest våldsamma situationerna slog vilt omkring sig eller till och med kastade stenar. Det var inte rätt, men det var mänskligt. Däremot är det omöjligt att förstå dem som slog med batonger på människor som redan låg, som slet och drog i folk som om de vore trasdockor också när de gjorde som de blev tillsagda, som kallade unga kvinnor för 'fittor' och 'horor'..." (Hagner 2002:169).

De sexuella trakasserierna bestod dels av verbala skymfningar, dels av ett kränkande bemötande och hanterande av aktivisterna. "Fitta", "AFA-hora", "kommunisthora", "böggjäväl", "arabjäväl", "krok-näsa" och "bananätare" är exempel på de okvädingsord som aktivisterna bemöttes med. Sexismen, rasismen och homofobin kom också till uttryck vid visiteringar och arrestering av aktivister, gentemot såväl de kvinnliga som de manliga aktivisterna. Jag återger här två berättelser publicerade i Wijks bok för att illustrera det sammanhang där sexismen ingår som ett viktigt redskap i förnedrandets mekanismer. Följande episod är beskriven av Jenny Ny-

ström och den som intervjuas heter Jessica Thornström.

Jessica hade bestämt träff med en kompis på ett fik i närheten samtidigt som polisen ingrep mot demonstranterna på Järntorget. Då hon närmade sig sa polisen att här får du inte gå. När hon protesterade och sa att hon bara ville komma in på fiket blev han förbannad.

- Hör du inte vad jag säger din jävla fitta, blev svaret. Gå härifrån! Men när hon vände sig om för att gå tog han tag i hennes ryggsäck och drog henne tillbaka.

- Förmodligen hade han sett Nej till EMU-knappen och kvinnokampsmärket på min ryggsäck. Sedan rotade han igenom väskan och hällde ut alla mina saker på marken.

När Jessica kommenterade att hennes underkläder slängdes ut blev polisen ännu mer förbannad och skulle kroppsvisitera henne. Men tydligen var det mest intressant att undersöka överkroppen. Han tog henne på bröstet och drog upp tröjan. Runt benen kände han inte alls. När den så kallade visiteringen var klar blev hon kallad fitta igen och tillsagd att gå.

- Jag kände mig helt maktlös, säger Jessica. Det var uppenbart att det inte var någon mening att protestera. Jag var helt utlämnad åt den här polismannens godtycke och hade inga rättigheter alls. Egentligen har man som tjej rätt att bli visiterad av en kvinnlig polis men om jag hade protesterat hade de bara tagit in mig. (Wijk 2002:276-277)

Johan Söderblom, Borås, berättar följande:

Jag gick och letade efter någonstans att äta när två poliser drog in mig innanför polisavspärningarna vid avenyn. Jag undrade varför. De vägrade svara.

När jag sedan försökte förklara att jag faktiskt bara var passerande. Då tog den ena polisen tag i mitt lillfinger. Han tryckte ihop det och drog samtidigt upp min arm i ett klassiskt polisgrepp. Den andra polisen tog fram provisoriska handbojor, plastband som skar in i handlederna. De pressade ner mig mot en stenmur, och tryckte ner mitt ansikte i det våta gräset. Det var en hotfull stämning och regnet öste ner. Poliserna agerade mer demoniskt än mänskligt.

När jag försökte kontakta förbipasserande utanför avspärningen tryckte de ner mitt ansikte och skrek åt mig att hålla käft. Poliserna sa åt alla som undrar vad som hände att försvinna, och hotade med: "annars händer samma sak med er". (...)

Varje gång jag försökte säga något tryckte de ner mitt ansikte och sa åt mig att hålla käft. Jag låg nertryckt medan de spred ut innehållet i min ryggsäck. De lät tidningar och mina kläder bli genomsura i regnet.

Sedan fördes jag till en stor byggnad någonstans ute i gammelstan. Jag fick ligga nertryckt mellan fem poliser i en majabuss. Jag frågade snällt om jag inte kunde få sitta upp. Då skratade två och frågade om jag tyckte det var kul att flera poliser blivit skadade. Jag svarade att jag inte tyckte om lidande, men att den som led mest nog var den person som blivit skjuten.

Väl ute i gammelstan visiterades jag. De sökte över hela kroppen, tog av mig jacka, skärp och skor. Med byxor hängande långt ner på lären blev jag släpad genom en stor vattenpöl.

När jag blivit genomvåt höll de upp mig i håret och tog ett kort. En av poliserna sa något vitsigt om att han trodde jag såg ut som en tjej... (Wijk 2002:298-299)

Både kvinnliga och manliga aktivister blir alltså utsatta för polisens machoattityd. Hur var det då med de kvinnliga polisernas beteende? En del aktivister uppger att de kvinnliga poliserna överlag uppträdde mindre våldsamt än sina manliga kollegor, men det finns också berättelser om kvinnliga poliser som uppträder kränkande, t.ex. drar upp tröjan på en sjuttonårig tjej mitt framför sina manliga kollegor etc. Jag skulle dock behöva mer uppgifter om denna fråga för att kunna uttala mig om eventuella mönster.

KOLLISIONEN MELLAN AKTIVISTKULTUR OCH POLISKULTUR

Studiet av polisens machoattityd ingår i mitt projekt om kroppen som politiskt vapen och som objekt för politiskt för-

tryck. Exempelen är hämtade från globaliseringsrörelsens alternativa offentlighet och från sammanstötningarna med polisen. På denna offentliga arena använder aktivisterna sina kroppar som politiska vapen (jfr Peterson 2002) och i sammanstötningar med polisen, statens repressiva våldsapparat, så är det de mänskliga kropparna som ska kuvas och förödmjukas. I såväl maktutövning som motstånd finns en könsdimension inbyggd.

Under protestaktionerna i Göteborg iscensattes genus på en rad olika nivåer. I informanternas berättelser är kön ständigt närvarande, genusperspektivet styr deras bedömningar av händelserna, ramar in deras världsbild. Det könsmaktförhållande som finns inbyggt i det politiska våldets mekanismer utgör ett framträdande tema i aktivisternas berättelser. Konfrontationen mellan aktivister och polis gällde inte bara stenar och kroppar mot batonger och kulor, utan också två diametralt motsatta kulturer som krockade med varandra. Det handlade om en kollision mellan polisens slutna, militärt organiserade, auktoritära struktur och en ny, anti-auktoritär ungdomsrörelse med feministiska och anti-rasistiska ideal, ideal som såväl icke-våldsanhängare som det svarta blocket identifierar sig med. I den allmänna frustrationen kom en inom poliskåren under ytan liggande våldsmentalitet upp, en attityd med rasistiska och sexistiska förtecken som naturligtvis inte omfattar alla enskilda poliser, men som existerar, latent underliggande, för att visa sig i trängda lägen. Machoattityden finns inbyggd i själva organisationen.

Även när det gäller det svarta blockets politiska våld är genusperspektivet intressant. Aktivister som är kritiska till stenkastandet, betecknar ibland "svartluvarnas" våld, i likhet med polisens, som

avhängigt en existerande machoattityd inom gruppen (Liliequist 2002). Med machoattityd avses i detta fall en tuff attityd, "grabbighet", men inte den sexistiska inställning och den våldsdyrkan som man tillskriver polisen.

DET POLITISKA VÅLDETS LOGIK

Den genomgripande teoretiska problemställningen i mitt projekt utgörs av frågor kring det politiska våldets logik. Med politiskt våld menas här såväl aktivisters som polisens våld. Utgångspunkten är den amerikanske socialantropologen Allen Feldmans (1991) tankar kring det politiska våldets sammansatta, icke-rationella och, i viss mån, självlegitimerande karaktär. Feldmans bok *Formations of Violence The Narrative of the Body and Political Terror in Northern Ireland* (1991) behandlar det politiska våldet i Nordirland 1969–1986 mellan brittiska armén, katolska unionister och protestantiska lojalister. Det politiska våldets turdansk följer sina egna lagar, där det ena leder till det andra, ibland ganska oförutsägbart. Våldet gör något både med poliser och "maskerade". Många icke-våldsaktivister har förändrat sin syn på AFA. Från att tidigare ha beundrat deras civilkurage – "AFA är de enda som vågar försvara invandrare och anti-rasister mot nazisterna" – så har man blivit alltmer kritisk gentemot deras militanta framtoning. Det svarta blocket har blivit medias fångar, menar man, styrd av den kommersiella medielogik som de så helt fördömer (jfr Thörn 2002). Media står bredvid och hejar på. Våld säljer och bilder i nyhetsmedia, till synes direkt tagna ur action-filmens värld, med bredbenta, beväpnade polismän i full militär utrustning, men även av svartklädda,

Polisens "preventiva" skrämstaktik innebar att man iförd full skyddsutrustning rusade fram i marschformering, bankade på sköldarna, lät polishundarna skälla, slog de aktivister som stod i vägen med batongerna, allt i en strävan att få tag på och arrestera medlemmarna i svarta blocket innan oroligheter hade utbrutit. Detta aggressiva uppträdande resulterade dock inte i att stenkastarna kunde skiljas ut från icke-våldsaktivisterna, tvärtom provocerades aktivister som tidigare definierat sig som icke-våldsanhängare att kasta sten.

maskerade aktivister i aggressiva positioner, äger det machoartades hela lockelse. Våldsupptrappningen sker härmed i en symbios mellan media, polis och de maskerade.

Även om många av icke-våldsaktivisterna alltså känner sig kritiska till svarta blockets agerande, innebär det inte att de menar att polisen och det svarta blocket är lika goda kålsupare. De flesta är av den meningen att det var polisen som provocerade fram våldet. Jag har också kommit till den uppfattningen att alla tre kravalerna i Göteborg uppstod efter polisens

konfrontativa ingripanden. Det hade säkert uppstått mindre konfrontationer oavsett polisens agerande, eftersom det fanns en del militanta aktivister där som sökte konfrontationer, men upploppen hade inte behövt bli så omfattande. Polisens "preventiva" ingrepp provocerade fram stora konfrontationer och oroligheterna spred sig även till grupperingar som aldrig tidigare skulle ha tänkt sig att använda våld. De flesta av de som senare dömdes för våldsamt upplopp var omaskerade vid tillfället och 41 personer av 59 hade tidigare ej dömts för liknande brott (Wijk 2003).

POLISENS KONFRONTATIONSSTRATEGI
OCH MACHOATTITYDEN

Trots talet om "den svenska dialogmodellen" och trots långvariga förberedelser bland aktivisterna med träning i icke-våldsagerande och sex veckors planering i samordningsgruppen där polis och demonstrationsledning ingick, övergavs dialogen av polisen redan innan man hade börjat tillämpa den.

Redan vid belägringen av Hvitfeldtska skolan, där aktivister bodde, kördes polisens dialoggrupp över och man avbröt förhandlingarna med de boende, trots att ett förslag på fredlig lösning fanns. Polisen anslöt sig istället till en konfrontationstaktik, där målsättningen var att avskilja de "oseriösa", dvs. det svarta blocket, från de seriösa, dvs. icke-våldsanhängarna. Wijk (2003) hävdar att man hade order uppifrån om hårda tag och att dialogen endast utgjorde ett spel för gallerierna och mest var tänkt som ett instrument för polisen att samla in information om aktivisterna. Det verkar i nuläget mycket troligt att det var på det viset, men anledningen till att enskilda polisers försök till dialog kördes över och att den hårda linjens förespråkare fick gensvar var den inom poliskåren segt kvarlevande machostrukturen.

Ett exempel på konfrontationsstrategi är polisingripandet vid den s.k. Antikapitalistmarschen fredagen den 15 juni, en icke tillståndsgiven men i förväg utanonserad demonstration med 2.000 deltagare, som avstannade vid polisavspärningarna intill mässan där toppmötet ägde rum. Ridande polis med hundar trängde sig in i mitten av tåget för att konfrontera "de svartklädda" som hade bildat armkrokskedja. Polisen bröt upp de mänskliga kedjorna med hjälp av batong-

slag och bitande hundar. Detta utgjorde starsignalen för den omskrivna kravallen där Avenyn vandaliserades. Halva demonstrationståget drevs upp mot Götaplatsen, stenkastning utbröt och de stenkastande aktivisterna drevs ner mot Avenyn.

Polisens aggressiva ingripande vid *Reclaim the City's* gatufest samma dag utgör ett annat exempel på polisens destruktiva konfrontationstaktik. Polisen omringade de deltagande ungdomarna, slog och sparkade sittande ungdomar och släppte in och därefter ut nazister som misshandlade festdeltagare. Strider utbröt mellan polis och ungdomar och det hela kulminerade med skottlossning med skarp ammunition från polisens sida där två ungdomar skadades, varav en livshotande.

Vid lördagens demonstration misslyckades polisen med att genomföra en konfrontation med det svarta blocket. Demonstrationsledningen flyttade nämligen i sista stund om i tåget, vilket innebar att de 8.000 deltagarna kunde genomföra demonstrationen lugnt och fredligt utan framprovocerade incidenter.

Tanken bakom polisens konfrontationstaktik bygger på en missbedömning av medlemmarna i svarta blocket. Man uppfattar dem som huliganer, som i grunden politiskt omedvetna individer som bara är ute efter att bråka. Polisen tillämpar därför samma slags skrämseltaktik som visat sig fungera vid konfrontationer med fotbollshuliganer. De bär full skyddsutrustning, rusar fram i marschformering, låter hundarna skälla, bankar på sköldarna etc. Detta aggressiva beteende fungerar dock endast provocerande på "de maskerade" och legitimerar deras stenkastande som de ser som självförsvar (Vint-hagen 2002).

Polisens aggressiva uppträdande fick

inte som resultat att "de icke-seriösa" kunde skiljas ut från "de seriösa", tvärtom innebar det att solidariteten stärktes mellan det svarta blocket och övriga demonstranter. Dessutom provocerades aktivister som tidigare definierat sig som icke-våldsanhängare till att kasta sten (Lindfors 2002). Händelserna i Göteborg utformade sig därmed till en konfrontation mellan polisens auktoritära, militäristiskt utformade kultur och aktivisternas anti-auktoritära kultur.

Från och med fredagkvällen började polisen terrorisera ungdomar med miss-tänkt demonstrantutseende, dvs. ungdomar med svarta luvtröjor, dreadlocks, punkare etc. De blev förödmjukade och hotade, ofta med sexistiska, rasistiska och homofoba undertoner, både unga kvinnor och män blev sexuellt trakasserade, en del blev misshandlade, flera blev utkörda ur stan. Unga män med "utländskt" utseende blev extra utsatta.

Stormningen av Schillerska gymnasiet den 16 juni när 78 av de boende blev misshandlade, förödmjukade och tvingades ligga ner på marken under en timmes tid, kan också ses som en hämndaktion från polisernas sida. De boende beskriver stämningen bland poliserna som närmast sadistiskt uppsluppen. – "Ni hade ert lilla roliga igår, nu är det vår tur!"

MOTARBETA MACHOATTITYDEN – BEFRÄMJA DIALOGEN!

Polisens kränkningar av demonstranterna i Göteborg är, om än i mindre skala, av samma karaktär som våldet och de sexuella övergreppen vid krigstillstånd och fenomenen har liknande orsaker och bakgrund. Denna typ av förtryckartekniker frodas i ett homosocialt, hierarkiskt

format klimat och fungerar på det sättet att övergriparen maskuliniseras och därmed ges makt, medan offret feminiseras, vilket skapar vanmakt (jfr Skjelsbäck 2003).

Den institution som uppbär statens våldsmopol måste vara extra vaksam gentemot förhållningssättet till våldet och inställningen till de människor de ska skydda (men även mot dem de ska gripa). Det är politikernas och polisledningens ansvar att initiera en intern diskussion kring sexism, rasism, homofobi och inställningen till ungdomar och aktivister. Endast på detta sätt, genom att motarbeta machoattityden, kan förutsättningar skapas för ett genomförande av dialogmodellen, vilket är ett villkor för att våldsspiralen på demonstrationerna ska kunna stoppas.

LITTERATUR

- Feldman, Allen, 1991. *Formations of Violence. The Narrative of the Body and Political Terror in Northern Ireland*. Chicago: Harvard University Press.
- Hagner, Christina, 2002. "Ett batongslag mot demokratin." I: Löfgren, Mikael, Vatankhah, Masoud (red.), *Vad hände med Sverige i Göteborg?* Stockholm: Ordfront
- Liliequist, Marianne, 2002. "Gatans politiska teater. Unga aktivisters erfarenhetsberättelser." I: Liliequist, Marianne och Lundälv, Jörgen (red.), *Gatans politik. Göteborgsdemonstrationerna juni 2001. Ur mediernas, polisernas och demonstranternas perspektiv*. Gävle: Meyers.
- Liliequist, Marianne, 2003. "Göteborgskravallerna och konfrontationsmodellens misslyckande." I: *Sociologisk Forskning* 4.
- Lindfors, Joel, 2002. "Take the power back. Be-lägringen av Hvitfeldtska gymnasiet utifrån aktivisternas perspektiv." I: Liliequist, Marianne och Lundälv, Jörgen (red.), *Gatans politik. Göteborgsdemonstrationerna juni 2001. Ur medi-*

- ernas, polisernas och demonstranternas perspektiv. Gävle: Meyers.
- Löfgren, Mikael, Vatankhah, Masoud (red.), 2002. *Vad hände med Sverige i Göteborg?* Stockholm: Ordfront.
- Resic, Sanimir, 1999. *American Warriors in Vietnam*. Malmö: Team Offset & Media.
- Svensson, Anders, 2002. "Göteborgshändelserna." I: Wijk, Erik, *Göteborgskravallerna och processerna*. Stockholm: Manifest.
- Skjelsbaek, Inger, 2003. "Seksualiserat vold i krig – antakelser og utfordringer." I: *Sociologisk Forskning* 4.
- Thörn, Håkan, 2002. "EU-toppmötet och den globala rättviserörelsen." I: Löfgren, Mikael, Vatankhah, Masoud (red.), *Vad hände med Sverige i Göteborg?* Stockholm: Ordfront.
- Wijk, Erik, 2002. *Göteborgskravallerna och processerna*. Stockholm: Manifest.
- Wijk, Erik, 2003. *Orätt. Rättsrötan efter Göteborgshändelserna*. Stockholm: Ordfront.
- Vinthagen, Stellan, 2002. "Motståndets globalisering." I: Löfgren, Mikael, Vatankhah, Masoud (red.), *Vad hände med Sverige i Göteborg?* Stockholm: Ordfront.

SUMMARY

"The riots of Gothenburg" 2001 and the macho manner of the police.

The author has carried out interviews with activists who in June 2001 participated in the demonstrations connected to the EU-conference in Gothenburg. The main theme in the respondents' stories is the traumatic experience of the conduct of the Swedish police force. Their macho manner was seen in their choice of strategy where they preferred aggressive confrontation to dialogue. It was also apparent in their sexist and racist threatening of the activists, in their verbal abuse and otherwise.